ВЕЋУ ЗА МАСТЕР, СПЕЦИЈАЛИСТИЧКЕ И ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ – ФАКУЛТЕТА ЗА СПЕЦИЈАЛНУ ЕДУКАЦИЈУ И РЕХАБИЛИТАЦИЈУ

ИЗВЕШТАЈ О ПОДОБНОСТИ ТЕМЕ, КАНДИДАТА И МЕНТОРА ЗА ИЗРАДУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Тема: **МЕТАЛИНГВИСТИЧКА СВЕСНОСТ КОД ДЕЦЕ СА РАЗВОЈНИМ ЈЕЗИЧКИМ ПОРЕМЕЋАЈЕМ**

Кандидат: **Невена Јечменица**

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно веће Универзитета у Београду – Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, на седници одржаној 31.03.2020. године, на основу члана 50. тачка 17. Статута Факултета, као и на основу предлога Већа за мастер, специјалистичке и докторске студије, а на основу предлога Одељења за логопедију, донело је одлуку од 31.03.2020. о образовању Комисије за оцену подобности теме, кандидата и ментора за израду докторске дисертације под називом ***Металингвистичка свесност код деце са развојним језичким поремећајем***, кандидаткиње Невене Јечменице, студента докторских академских студија.

У Комисију за оцену подобности теме, кандидата и ментора за израду докторске дисертације су именовани:

- др Славица Голубовић, редовни професор, ужа научна област *Поремећаји језика*, Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Изабрана је у звање 31.3.1998. године (**предложени ментор**).
- др Надица Јовановић-Симић, редовни професор, ужа научна област *Поремећаји комуникације*, Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Изабрана је у звање 28.3.2011. године.
- др Мирјана Петровић-Лазић, редовни професор, ужа научна област *Поремећаји говора,* Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Изабрана је у звање 29.6.2011. године.

- др Миле Вуковић, редовни професор, ужа научна област *Поремећаји језика,* Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Изабран је у звање 28.3.2011. године.
- др Весела Миланков, доцент, ужа научна област *Логопедија*, Универзитет у Новом Саду – Медицински факултет. Изабрана је у звање 26.01.2017. године.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Име (име једног родитеља) презиме: Невена (Радивоје) Јечменица

Датум и место рођења, држава: 08.07.1988. године, Пљевља, Црна Гора

Досадашњи ток докторских студија: На Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, уписала је докторске академске студије школске 2014/2015. године, студијски програм *Специјална едукација и рехабилитација*, а у школској 2016/2017. години, одлуком Наставно научног већа Универзитета у Београду- Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију 29.11.2016. године кандидаткињи је одобрен прелазак на докторске академске студије студијског програма *Логопедија*. Положила је све испите на докторским академским студијама, са просечном оценом 9,60.

Приказ релевантних научних и стручних радова кандидата са оценом

1. Голубовић, С., **Јечменица, Н.**, Суботић, С., & Кобац, Д. (2019). Развој фонолошке свесности код деце узраста од шест до осам година. *Примењена психологија*, *12*(2), 157-182. doi: 10.19090/pp.2019.2.157-182

Циљ овог истраживања био је утврђивање нивоа развијености и узајамног односа различитих елемената *фонолошке свесности* код деце са српског говорног подручја, типичног развоја, узраста од шест до осам година. Резултати показују генерално високо постигнуће деце на свим типовима задатака за процену *фонолошке свесности*. Међутим, могуће је диференцирати релативно лакше задатке (*спајање слогова, препознавање риме, слоговна сегментација* и *идентификовање почетног фонема*) од релативно тежих задатака (*идентификовање завршног фонема, фонемска сегментација*, *фонемска супституција почетног фонема* и *елиминација почетног фонема*). Узрасне разлике међу децом су утврђене само на тежим типовима задатака,

док су на лакшим задацима већ и шестогодишњаци остварили постигнуће као и деца узраста седам и осам година. Резултати су показали да се фонолошке способности развијају и стичу до узраста од седам година. Добијени налази сугеришу да је приликом испитивања *фонолошке свесности код деце типичног развоја*, већ на узрасту од шест година довољно процењивати само постигнуће на четири типа задатака, који су у истраживању идентификовани као тежи.

2. Голубовић, С., Радивојевић, Н., & **Јечменица, Н.** (2019). Фонолошке способности деце предшколског узраста. *Иновације у настави, 32*(3), 74-89. doi: 10.5937/inovacije1903074G

Циљ истраживања је утврђивање фонолошких способности – *гласовне анализе* и *синтезе у речима* – и елемената *фонолошке свесности* код деце предшколског узраста. Резултати истраживања су показали да су приликом процене елемената фонолошке свесности деца на шест од осам задатака показала просечну и натпросечну развијеност фонолошких способности: *спајање слогова, слоговна сегментација, идентификовање почетног фонема, препознавање риме, фонемска сегментација* и *идентификовање завршног фонема*, док су најнижа постигнућа остварена на задацима *елиминације почетног фонема* и *фонемске супституције почетног фонема*. Нису утврђене статистички значајне разлике између дечака и девојчица у постигнућу на задацима у оквиру ФОНТ теста. Даљом анализом резултата утврђено је да су деца из узорка била успешнија на задацима *синтезе једносложних* и *двосложних речи* у односу на *анализу једносложних* и *двосложних речи*, посматрајући резултате просечног постигнућа. На задацима *анализе* и *синтезе гласова* утврђене су разлике у постигнућу међу дечацима и девојчицама на задацима *синтезе гласова*. Откривање сметњи у области говора и језика код деце на што ранијем узрасту јако је важно, јер правилна процена омогућава стручњацима да правовремено започну и успешно заврше третман.

3. Голубовић, С., **Јечменица, Н.**, Јовановић-Симић, Н., & Петровић-Лазић, М. (2019). Артикулационе и фонолошке способности деце узраста од пет до седам година. *Настава и васпитање, 68*(2), 265-283. doi:10.5937/nasvas1902265G

Циљ истраживања је утврђивање *артикулационих способности* и нивоа развијености *фонолошке свесности* код деце типичног развоја. Резултати истраживања су показали да у зависности од узраста од 42% до 78,3% деце правилно изговара свих 30 гласова српског језика. Анализом резултата утврдили смо да су приликом процене елемената фонолошке свесности деца постигла највећи успех на задацима: *спајање слогова, слоговна сегментација* и *идентификовање почетног фонема*, док је најмањи успех постигнут на задатку *елиминације почетног фонема*. Резултати су показали да се са узрастом деце повећава и њихова успешност на највећем броју задатака у оквиру процењених елемената *фонолошке свесности*, као што су: *идентификовање почетног фонема, препознавање риме, фонемска сегментација, идентификовање завршног фонема, елиминација почетног фонема* и *фонемска супституција (почетни фонем)*. Развој способности *идентификовања завршног фонема, елиминације почетног фонема* и *фонемске супституције (почетни фонем)* наставља се и даље током поласка у школу, о чему говоре подаци о процентуалној успешности деце на узрасту од седам година. С обзиром на то да *фонолошка свесност* има значајну улогу у развоју и стицању способности читања, у раду са децом предшколског узраста посебну пажњу треба посветити задацима који подстичу развој *фонолошке свесности*.

4. Голубовић, С., Радивојевић, Н., & **Јечменица, Н.** (2019). Фонолошка свесност код деце са неправилним изговором гласова. У В. Жунић Павловић, А. Грбовић и В. Радовановић (Ур.) 10. Међународни научни скуп „*Специјална едукација и рехабилитација данас*“, Зборник радова (стр. 155-162), 25-26. октобар 2019. Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. ISBN: 978-86-6203-129-7.

Циљ истраживања је утврђивање *фонолошке свесности* код деце са *неправилним изговором гласова*. Резултати истраживања су показали да деца у просеку правилно изговарају 28 гласова српског језика, као и да су у групи деце са неправилним изговором најучесталије *супституције* и *дисторзије гласова*. Даљом анализом резултата утврдили смо да су деца са правилним изговором гласова била успешнија на свим задацима *слоговне свесности, синтезе гласова у речима*, као и *елиминације* и *супституције почетног фонема* у односу на децу са *неправилним изговором гласова*. Са

друге стране, између деце са правилним изговором и деце са неправилним изговором нису утврђене статистички значајне разлике на задацима *препознавања риме* и *анализе гласова у речима*. Резултати овог истраживања могу се применити у праћењу и процени типичног развоја, али и у детекцији поремећаја у циљу побољшања у оквиру способности правилног изговора и фонолошких способности.

5. Голубовић, С., & **Јечменица, Н.** (2018). Неки елементи семантичког развоја код деце млађег школског узраста. У М. Николић и М. Вантић-Тањић (Ур.) Тематски зборник радова IX Међународне научно-стручне конференције „*Унапређење квалитете живота дјеце и младих*“ (стр. 307-319), 22-24. јун 2018. Харкањ, Мађарска: Удружење за подршку и креативни развој деце и младих и Едукацијско-рехабилитацијски факултет Универзитета у Тузли. ISSN: 1986-9886.

Циљ истраживања био је да се утврди ниво развијености неких *семантичких способности* код деце млађег школског узраста. Резултати су показали да деца која похађају други разред, постижу већи успех на *Семантичком тесту* у односу на децу која похађају први разред, посматрано из угла просечних вредности резултата на свим задацима појединачно: *хомонима, синонима, антонима* и *метонима*. У свим задацима *Семантичког теста*, девојчице остварују просечно већи број поена у односу на дечаке, уз присуство статистички значајних разлика на задацима *синонима* и *метонима*. Анализом погрешних одговора на задацима *хомонима, синонима, антонима* и *метонима*, утврђено је да деца најучесталије праве грешке *семантичког типа*, док су најмање присутне грешке у виду *омисија*.

6. Голубовић, С., & **Јечменица, Н.** (2019). Артикулационе способности, фонемски слух и неки елементи фонолошке свесности код петогодишње деце. У *Дани дефектолога Србије*, Зборник резимеа, Стручно-научна конференција са међународним учешћем (стр. 50-51), 21-24. фебруар 2019. Златибор: Друштво дефектолога Србије. ISBN 978-86-84765-55-2.

Циљ овог истраживања је процена *фонемског слуха* и елемената *фонолошке свесности*, као и утврђивање *артикулационих способности* код деце предшколског узраста. Процена способности артикулације гласова је показала да деца у просеку правилно изговарају 27 гласова, док 42% деце правилно изговара свих 30 гласова српског језика. Такође је утврђено да 46% деце супституише неке од гласова, 26% деце испољава *дисторзије*, док су *омисије* гласова најређе (2%). На задацима процене

фонемског слуха деца су најчешће неправилно дискриминисала парове фонема: *С-З; Л-Р; С-Ш* и *У-И*. Са узрастом деце повећавао се и број тачних одговора на задацима фонемског слуха. Највећи успех на тесту *фонолошке свесности* деца су остварила на задацима: *спајања слогова, слоговне сегментације, идентификовања почетног фонема* и *препознавања риме*. На задацима *елиминације почетног фонема* и *фонемске супституције (почетни фонем)*, деца из нашег узорка су остварила најнижи резултат, што упућује на закључак да фонолошке способности које укључују *елиминацију* и *манипулацију фонемама* представљају више нивое фонолошког развоја и јављају се на старијем узрасту. Упркос слабијем постигнућу деце на задацима *фонемске супституције (почетног фонема)*, утврђено је да се једино код овог задатка са узрастом деце повећавао број тачних одговора.

7. Јечменица, Н., Голубовић, С., & Кобац, Д. (2019). Вербално памћење код дечака и девојчица предшколског узраста. У Х. Мемишевић и М. Омеровић (Ур.) II Међународна научно-стручна конференција „*Мултидисциплинарни приступи у едукацији и рехабилитацији*“, Зборник резимеа (стр. 82), 5-7. април 2019. Сарајево: Удружење дефектолога, едукатора-рехабилитатора у Кантону Сарајева „СТОЛ“ и Педагошки факултет Универзитета у Сарајеву. ISBN 978-9926-448-06-6.

Циљ овог истраживања је да се утврди способност *вербалног памћења* код деце предшколског узраста. Анализом добијених резултата на задацима *понављања слогова* и *речи* утврђено је да су деца постигла највећи успех на задацима *непосредног памћења слогова, речи* и *не-речи*, док су мањи успех остварила на задацима *одложеног памћења слогова, речи* и *не-речи*. На задатку *понављања реченица од две речи*, деца су остварила већи успех на задацима *непосредног памћења* у односу на *одложено памћење реченица*. Најмањи успех деца предшколског узраста остварила су на задацима *понављања сложених реченица*, где су утврђене значајне разлике између успеха на задацима *непосредног* и *одложеног памћења реченица*. Између дечака и девојчица предшколског узраста утврђене су статистички значајне разлике у корист девојчица на задацима *непосредног* и *одложеног памћења не-речи*. Такође, утврђен је статистички значајан утицај образовања мајке на успех деце на задацима *непосредног* и *одложеног понављања слогова*, у корист мајки са високим степеном образовања.

8. Голубовић, С., **Јечменица, Н.**, & Кобац, Д. (2018). Употреба различитих врста речи и дефинисање појмова код деце предшколског узраста. У М. Шћепановић (Ур.) Тематски зборник радова међународног значаја „*Образовање деце и ученика у инклузивним условима*“ (стр. 28-43), Нови Сад: Друштво дефектолога Војводине. ISBN: 978-86-80326-07-8.

Циљ истраживања је анализа неких карактеристика способности *језичке продукције* и *говорне развијености* код деце узраста од пет година, односно *употреба различитих врста речи* и *дефинисање појмова*. Резултати истраживања су показали да самостално изражавање деце приликом описивања приче у сликама карактерише изразита употреба *просто-проширених реченица*, затим *простих реченица*, док су у најмањој мери присутне *сложене реченице*. Анализом резултата истраживања утврђене су статистички значајне разлике у корист старије групе деце у продукцији *просто-проширених реченица, граматички правилних реченица* и *граматички неправилних реченица*. Утврђене су разлике између дечака и девојчица у употреби *просто-проширених* и *сложених реченица*. Највећи број дефиниција деце укључивао је *литерарне, дескриптивне* и *функционалне дефиниције*. На дефинисање појмова у највећој мери су утицали *конкретност* и *фреквентност* именица. Будућа истраживања треба да буду усмерена на способност дефинисања и осталих врста речи, као и њиховог међусобног поређења.

9. Голубовић, С., **Јечменица, Н.**, & Кобац, Д. (2018). Изговор гласова и разумљивост говора код петогодишње и шестогодишње деце. У Г. Одовић (Ур.) Зборник радова националног научног скупа „*Методе процене у специјалној едукацији и рехабилитацији*“ (стр. 143-153), 24. децембар 2018. Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. ISBN 978-86-6203-120-4.

Циљ овог истраживања био је процена *артикулационих способности* код петогодишње и шестогодишње деце, као и утврђивање односа између *артикулационих способности* и *разумљивости говора* код деце са *неправилним изговором гласова*. Резултати истраживања су показали да од 37.78% деце са неправилним изговором гласова, највећи број деце неправилно изговара гласове по типу *сигматизма* (12.59%). Најучесталије су *дисторзије гласова* (31.85%), за њима следе *супституције* (25.18%), док *омисија* нема. Најчешће су испитивана деца неправилно изговарала гласове из групе *фрикатива* (24.38%). У старијој групи деце међу девојчицама са и без

неправилности у изговору гласова, утврђене су статистички значајне разлике просечних оцена на *Тесту разумљивости говора* ($p<0.05$).

10. Јечменица Н., & Голубовић, С. (2019). Анализа и синтеза гласова код деце предшколског узраста. У Ф. Еминовић и Ј. Максић (Ур.) Зборник радова националног научног скупа „*Едукативна и рехабилитациона подршка детету, породици и институцији*“ (стр. 17-22), 23. децембар 2019. Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. ISBN 978-86-6203-135-8.

Циљ овог истраживања је утврђивање карактеристика *анализе* и *синтезе* гласова код деце предшколског узраста. Резултати на задацима *анализе* гласова показују да су деца најуспешнија на задацима одређивања *првог*, *другог* и *последњег гласа у речима*, док је најмањи успех остварен на задацима *сегментације гласова*. Са друге стране, успешност деце на задацима *синтезе гласова* највећа је на *једносложним речима*, а најмања на речима од *три* и *више слогова*. Анализом резултата деце на појединачним задацима, утврђено је да је успешност деце већа на задацима *синтезе гласова у краћим речима*, у односу на *дуже речи*, независно од *фреквентности речи*. Резултати истраживања показују да се сложенији задаци *манипулисања фонемама* развијају и након узраста од шест година.

Структура објављених радова показује кандидатову опредељеност за научно истраживачки рад. Сви публиковани радови припадају области специјална едукација и рехабилитација - Логопедија. Предмет истраживања објављених научних и стручних радова кандидата су различите области развоја говора и језика код деце типичног развоја предшколског и млађег школског узраста. Посебан део истраживања кандидата усмерен је у правцу проучавања развоја и утврђивања способности фонолошке свесности код деце предшколског узраста. Одређен број истраживања кандидата има за циљ идентификовање и утврђивање карактеристика дефицита у различитим областима говорно-језичког развоја. Сви објављени научни и стручни радови кандидата су у непосредној вези са темом пројекта докторске дисертације.

III КРИТЕРИЈУМИ И РАЗЛОЗИ НА КОЈИМА СЕ ЗАСНИВА ПОЗИТИВНА ОЦЕНА О ПОДОБНОСТИ КАНДИДАТА ЗА ИЗРАДУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

- Положени сви испити предвиђени програмом Докторских академских студија.
- 31 објављен научни и стручни рад који припадају ужој научној области из које је предлог пројекта докторске дисертације.
- Објављени научни радови који су у непосредној вези са темом пројекта докторске дисертације.

IV ОЦЕНА ПОДОБНОСТИ ПРЕДЛОЖЕНОГ МЕНТОРА

Др Славица Голубовић, редовни професор, дипломирала је на *Дефектолошком факултету Универзитета у Београду, Логопедски смер*, 30. јуна 1979. године као прва у генерацији. Магистарску тезу одбранила је 17. јула 1984. године у *Центру за мултидисциплинарне студије Универзитета у Београду* и докторску дисертацију 30. јуна 1986. године, смер *Неуронауке*, чиме је стекла научни степен *доктора неуронаука*. За наставника у звање *доцент* на Дефектолошком факултету у Београду изабрана је 30. јуна 1988. године. За наставника у звање *ванредни професор* на Дефектолошком факултету у Београду изабрана је у јуну 1993. године. У звање редовног професора изабрана је 31.03.1998. године. Од избора за наставника у звању *доцент*, до данас/*редовни професор*, држала је наставу на следећим предметима: Методика логопедског рада; Логопедија; Општа логопедија; Афазиологија; Клиничка логопедија; Клиничка логопедија II; Клиничка логопедија III; Логопедске вежбе; Патологија језика код деце; Патологија језика код одраслих; Моторички поремећаји говора; Језички поремећаји код деце; Дислексија и дисграфија- мастер академске студије; Развојни језички поремећаји- докторске академске студије.

Проф. др Славица Голубовић је изабрана за *редовног члана – академика* Руске академије природних наука/ Russian Academy of Natural Science 22 јуна 2007. године (N ^{0} 256/ НЗТ), а за дописног члана Руске академије природних наука 17. децембра 1999. године.

Именована је за експерта Савезне Републике Југославије (Савезног секретаријата за развој и науку) у области: 1.4.41 – ДЕФЕКТОЛОГИЈА – ЛОГОПЕДИЈА (развојна патологија вербалне комуникације и афазиологија) 26.12.2002. године, бр. 413-02-001/02 (Службени лист СРЈ, бр. 61/93).

Држала је наставу на постдипломским (магистарским, специјалистичким и докторским) студијама на: Дефектолошком факултету Универзитета у Београду; Центру за мултидисциплинарне студије Универзитета у Београду; Факултету политичких наука Универзитета у Београду; Медицинском факултету Универзитета у Београду; Едукативне семинаре на територији Републике Српске на захтев Министарства просвете и Педагошког завода Републике Српске у Бања Луци. Такође, држала је предавања по позиву у Словенији, Македонији, Хрватској и Црној Гори.

За шефа Логопедског смера и Катедре за логопедију Дефектолошког факултета Универзитета у Београду изабрана је 1.10.1992. године. Функцију шефа катедре за логопедију обавља 13 година до октобра 2005. године. Продекан за додипломске, постдипломске, докторске студије и науку Дефектолошког факултета била је 2001. и 2002. године.

Била је члан већа (Сената) Универзитета у Београду; члан већа за Мултидисциплинарне студије Универзитета у Београду (Веће за студије при Универзитету у Београду); члан Програмског савета за НЕУРОНАУКЕ-Мултидисциплинарне магистарске постдипломске студије за област Неуронаука; члан Стручног већа за медицинске науке Универзитета у Београду; члан комисије за спровођење избора студента проректора Универзитета у Београду.

Проф. др Славица Голубовић је до сада била: ментор, председник и члан комисија за оцену и одбрану преко 50 докторских дисертација и магистарских теза на Дефектолошком факултету, Медицинском факултету, Филолошком факултету и Мултидисциплинарним студијама Универзитета у Београду, Медицинском факултету Универзитета у Новом Саду, Едукацијско-рехабилитацијском факултету Универзитета у Тузли, наших и страних држављана, специјалистичких радова на Медицинском факултету и Факултету политичких наука и великог броја мастер, дипломских радова студената наших и страних држављана.

Била је, а и сада је председник и Комисија за изборе и реизборе наставника и сарадника; председник Комисија за избор кандидата у научна звања; председник Комисија за нострификацију страних диплома; испитивач за струку при полагању стручних (или државних) испита логопеда; члан Комисије за полагање

специјалистичких испита на Медицинском факултету Универзитета у Београду; члан комисије за полагање специјалистичких испита на Факултету политичких наука Универзитета у Београду; судски вештак из области Логопедије; члан научног одбора више међународних конференција; члан уређивачког одбора више часописа, рецензент радова у више домаћих и међународних часописа.

До сада је публиковала више од 500 научних и стручних радова из свих категорија, 30 научних књига и монографија, 2 књиге у едицији Универзитета у Београду, *Клиничка логопедија II* (1998) и *Дислексија* (2000), док се књига *Афазиологија* (1996) у издању Дефектолошког факултета на захтев *Америчке националне медицинске библиотеке* налази од тада у тој библиотеци. Од стране Министарства за науку и технолошки развој сврстана је у прву категорију истраживача (А1 и Т1).

Релевантни научни радови:

РАД У ЧАСОПИСУ МЕЂУНАРОДНОГ ЗНАЧАЈА (М23)

Živković, Z., & Golubović, S. (2012). The tongue mobility in patients having the cerebral palsy. Pokretljivost jezika kod pacijenata sa cerebralnom paralizom. *Vojnosanitetski pregled, 69*(6), 488-491. doi: 10.2298/VSP1206488Z

Golubović, S., & Petrović, M. (2012). The frequency of Speech and Language Pathology in early childhood. *International Journal of Psychophysiology, 85*(3), 380-381. ISSN 0167-8760. doi: 10.1016%2Fj.ijpsycho.2012.07.049

РАД У ЧАСОПИСУ МЕЂУНАРОДНОГ ЗНАЧАЈА ВЕРИФИКОВАН ПОСЕБНОМ ОДЛУКОМ (М24)

Голубовић, С., Јечменица, Н., Суботић, С., & Кобац, Д. (2019). Развој фонолошке свесности код деце узраста од шест до осам година. *Примењена психологија*, *12*(2), 157-182. UDK: 81’23-053.4/.5 doi: 10.19090/pp. ISSN 1821-0147

Голубовић, С., Радивојевић, Н., & Јечменица, Н. (2019). Фонолошке способности деце предшколског узраста. *Иновације у настави, XXXII* (3), 74-89. doi: 10.5937/inovacije1903074G ISSN : 0352-2334

РАД У ВРХУНСКОМ ЧАСОПИСУ НАЦИОНАЛНОГ ЗНАЧАЈА (М51)

Голубовић, С., Јечменица, Н., Јовановић-Симић, Н., & Петровић-Лазић, М. (2019). Артикулационе и фонолошке способности деце узраста од пет до седам година. *Настава и васпитање, 68* (2), 265-283. doi:10.5937/nasvas1902265G. ISSN 0547-3330.

Stanojević N., Golubović, S., Panić, M., Mitrović, M., & Stokić, M. (2017). Korelacija brzine čitanja, broja grešaka i razumevanja pročitanog kod dece mlađeg školskog uzrasta. *Pedagogija,* N 4, str. 482-490. ISSN 0031-3807.

РАД У ТЕМАТСКОМ ЗБОРНИКУ МЕЂУНАРОДНОГ ЗНАЧАЈА (М14)

Žikić V., Golubović, S., Panic, M. (2017). Developmental level of graphomotor skills in children with specific learning disorders. *Govor i jezik* 2017, 6. *Internacionalna konferencija o fundamentalnim i primenjenim aspektima govora i jezika,* 27-29 Oktobar, Beograd, Srbija. Proceedings Speech and Language 2017, 6th *International Conference on Fundamental and Applied Aspects of Speech and Language,* Crowne Plaza, 27-29 October, 2017, *Instut za eksperimentalnu fonetiku,* str. 479-484. ISBN: 978-86-89-431-24-7.

Голубовић, С., Ђорђиевски, И., Јечменица, Н. (2019). Процена фонемског слуха и неких елемената фонолошке свесности код деце предшколског узраста. У С. Маравић, С. Николић, М. Вантић-Тањић, М. Шћепановић, З. Буквић, М. Кончар, Н. Станојковска-Трајковска и С. Славковић (Ур.) Тематски зборник радова међународног значаја „*Изузетна деца: образовање и третман-Exceptional children:education and treatment*“(стр. 9-22), јул 2019. Нови Сад: Друштво дефектолога Војводине. ISSN 2683-3603.

Djordjevic, V., Golubovic, S., Panic, M. (2016). Phonetic characteristics in children with verbal apraxia. In: Treatment of verbal communication disorders in children with combined pathology. Editors Silvana Punisic et all. IEPSP & LAAC, Belgrade. 297-358.

ПЛЕНАРНО ПРЕДАВАЊЕ ПО ПОЗИВУ СА МЕЂУНАРОДНОГ СКУПА ШТАМПАНО У ЦЕЛИНИ (М31)

Golubović, S. (2018*)*. Razvojna disfazija ili specifično jezičnoo narušuvanje, da ili ne?/ Developmental dysphasia or specific language disorders, yes or no? *Prva konferencija po povod Evropskiot den na logopedijata na tema “ Augmentativna i alternativna komunkacija*“ . SOJUZ NA DEFEKTOLOZI NA REPUBLKA MAKEDONIJA, 6. mart, Skopje, Makedonija., Zbornik na trudovi, str. 11-19.

Golubović S. (2017). Razvoj govora i komunikacije:sociolingvistički i kognitivni razvoj govora. VIII Međunarodna naučno-stručna konferencija *"Unapređenje kvalitete života djece i mladih*", Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Univerziteta u Tuzli, Tematski zbornik, Aranđelovac, Srbija 23-25 juni, str. 19-28. Art Vision, Pančevo 2017. ISSN 1986-9886..

Golubović S. (2017). Fonološka svesnost, jezičke smetnje i pokazatelji disleksije. Naučno –stručna konferencija logopeda Srbije/ Scientific and Professional Conference of Logopedists of Serbia, "*Inovativni pristupi u logopediji"/ Inovative Approaches to Logopedics, Collection of papers* 26. i 27. maj 2017. god., *Udruženje logopeda Srbije*, Beograd, str.9-21. ISBN 978-86-915577-5-1.

Golubović S. (2017). Razvoj govora i komunikacije:sociolingvistički i kognitivni razvoj govora. VIII Međunarodna naučno-stručna konferencija *"Unapređenje kvalitete života djece i mladih*", Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Univerziteta u Tuzli, Tematski zbornik, Aranđelovac, Srbija 23-25 juni, str. 19-28. Art Vision, Pančevo 2017. ISSN 1986-9886..

Golubović S. (2017). Fonološka svesnost, jezičke smetnje i pokazatelji disleksije. Naučno –stručna konferencija logopeda Srbije/ Scientific and Professional Conference of Logopedists of Serbia, "*Inovativni pristupi u logopediji"/ Inovative Approaches to Logopedics, Collection of papers* 26. i 27. maj 2017. god., *Udruženje logopeda Srbije*, Beograd, str.9-21. ISBN 978-86-915577-5-1.

РАД ШТАМПАН У ТЕМАТСКОМ ЗБОРНИКУ МЕЂУНАРОДНОГ ЗНАЧАЈА (М33)

Golubović, S. Ječmenica, N. Kobac, D. (2018). Upotreba različitih vrsta reči i definisanje pojmova kod dece predškolskog uzrasta/ Using different types of sentences and defining concepts in preschool children. *Obrazovanje dece i učenika u inkluzivnim uslovima / Education of children and students in inclusive settings. Tematski zbornik radova međunarodnog značaja/ International thematic collection of papers*. str. 28- 43. ISBN: 978-86-80326-07-8.

Голубовић, С., Радивојевић, Н., & Јечменица, Н. (2019). Фонолошка свесност код деце са неправилним изговором гласова. У В. Жунић Павловић, А. Грбовић и В. Радовановић (Ур.) 10. Међународни научни скуп „*Специјална едукација и рехабилитација данас*“, Зборник радова (стр. 155-162), 25-26. октобар 2019. Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. ISBN: 978-86-6203-129-7.

V ОЦЕНА ПОДОБНОСТИ ТЕМЕ

Предмет истраживања

Предмет истраживања усмерен је ка опсежном испитивању и утврђивању карактеристика језичких способности деце са развојним језичким поремећајем и то: *фонолошких, лексичких, синтаксичких, семантичких* и *прагматских способности*, као и способности *вербалне* и *невербалне радне меморије*. Истраживање језичких способности код деце ће бити спроведено уз примену батерије тестова, која је адаптирана према специфичностима српског језика. Након реализованог истраживања, нормирање резултата на основу постигнућа деце предшколског узраста ће омогућити детаљан увид у токове развоја језичких способности, али и идентификацију и утврђивање карактеристика језичких способности код деце са језичким поремећајем.

На основу литературе, коју чине радови из логопедије и сродних научних области, Комисија сматра да је предмет истраживања, заснован на познавању савремених теоријских концепата и истраживачких студија, адекватно научно утемељен.

Познавање проблематике на основу изабране литературе

Предлог пројекта докторске дисертације садржи попис литературе у коме су наведени релевантни теоријски и емпиријски научни радови из области којој припада предложена тема. Предност је дата радовима новијег датума, али су обухваћене и раније објављене студије од фундаменталног значаја за ову проблематику.

Циљ истраживања

На основу предмета истраживања дефинисани су и следећи циљеви:

1. Утврдити психометријске карактеристике CELF- 4 батерије тестова и то: *валидности, поузданости* и *дискриминативности* инструмента на узорку деце предшколског узраста.

2. Утврдити учесталост *развојног језичког поремећаја* на узорку деце предшколског узраста када се користе различити критеријуми:

- критеријум одступања од *најмање две стандардне девијације у два или више задатака за процену развијености рецептивног и експресивног говора*, на основу резултата добијених у нашем истраживању;

- поређењем постигнућа деце из нашег узорка са нормама које су утврђене стандардизацијом CELF- 4 батерије тестова на деци америчке популације.

2. Утврдити карактеристике *артикулационих способности* и *фонемског слуха* код деце са *развојним језичким поремећајем*.

3. Утврдити карактеристике *металингвистичке свесности* код деце са *развојним језичким* поремећајем и то:

- утврдити карактеристике *фонолошког нивоа развијености* језичке структуре;
- утврдити карактеристике *морфолошког нивоа развијености* језичке структуре;
- утврдити карактеристике *лексичког нивоа развијености* језичке структуре;
- утврдити карактеристике *синтаксичког нивоа развијености* језичке структуре;
- утврдити карактеристике *семантичког нивоа развијености* језичке структуре;
- утврдити карактеристике *прагматског нивоа развијености* језичке структуре;

3. Утврдити развијеност *металингвистичке свесности* код деце са *развојним језичким поремећајем* узраста од пет, шест и седам година.

4. Утврдити карактеристике *вербалне и невербалне радне меморије* код деце са *развојним језичким поремећајем,* као и однос између нивоа развијености *радне меморије* и *металингвистичке свесности*;

У складу са циљевима истраживања формулисани су и задаци истраживања који се односе на:

- прикупљање података о *демографским карактеристикама* деце предшколског узраста;
- процена психометријских карактеристике CELF- 4 батерије тестова и то: *валидности, поузданости* и *дискриминативности* инструмента на узорку деце предшколског узраста;
- процена учесталости *развојног језичког поремећаја* код деце предшколског узраста у односу на различите критеријуме: 1) критеријум *одступања од најмање две стандардне девијације у два или више задатака за процену развијености рецептивног и експресивног говора*, на основу резултата добијених у нашем истраживању; 2) поређењем постигнућа деце из нашег узорка са нормама које су утврђене стандардизацијом CELF- 4 батерије тестова на деци америчке популације;
- процена *артикулационих способности* и *фонемског слуха* код деце са *развојним језичким поремећајем;*
- процена *металингвистичке свесности* код деце са *развојним језичким поремећајем* и то:
    1. процена *фонолошких способности*;
    2. процена *морфолошких способности*;
    3. процена *лексичких способности*;
    4. процена *синтаксичких способности*;
    5. процена *семантичких способности*;
    6. процена *прагматских способности*;
- процена развијености *металингвистичке свесности* код деце са *развојним језичким поремећајем* узраста од пет, шест и седам година;
- процена карактеристика вербалне и невербалне радне меморије код деце са *развојним језичким поремећајем*, као и процена односа нивоа развијености *радне меморије* и *металингвистичких способности* код ове групе деце;

Формулисани циљеви и задаци истраживања су у складу са предметом истраживања.

Очекивани резултати истраживања (хипотезе)

С обзиром на проблем истраживања и постављене циљеве очекујемо следеће резултате:

- учесталост *развојног језичког поремећаја* је од 4-7% на узорку деце предшколског узраста;
- деца са *развојним језичким поремећајем* испољавају *омисије, супституције* и *дисторзије гласова* приликом *изговора*;
- деца са *развојним језичким поремећајем* испољавају дефиците у развијености *фонемског слуха*;
- деца са *развојним језичким поремећајем* испољавају дефиците у развијености *металингвистичке свесности* и то:
    - дефиците у развијености *фонолошких способности*;
    - дефиците у развијености *морфолошких способности*;
    - дефиците у развијености *синтаксичких способности*;
    - дефиците у развијености *семантичких способности*;
    - дефиците у развијености *прагматских способности*;
- деца са *развојним језичким поремећајем* испољавају дефиците на задацима вербалне и невербалне *радне меморије*, при чему је постигнуће на задацима *радне меморије* повезано са успехом ове деце на задацима процене *рецептивног* и *експресивног говора*;

Комисија сматра да су очекивани резултати добро формулисани и правилно изведени из постављених истраживачких циљева.

Формирање узорка

Узорак истраживања ће чинити најмање 300 деце, узраста од пет до седам и по година. Критеријуми за укључивање деце у узорак подразумевају: *одсуство сензорних* и *моторичких поремећаја*, уредан *неуролошки*, *емоционални* и *социјални развој*, као и *најмање просечан ниво интелектуалног функционисања* детета. Сва деца из нашег узорка ће бити *монолингвална*, а матерњи језик ће им бити *српски*. Ове информације ће бити утврђене на основу доступне психолошко-педагошке документације. Истраживање ће бити обављено током 2020. године у предшколској установи „Чика Јова Змај“ у Београду.

Предвиђени начин формирања узорка одговара циљу и задацима истраживања.

Инструменти истраживања

У истраживању ће за процену артикулационих способности деце бити примењен *Глобални артикулациони тест* (Kostić & Vladisavljević, 1983). Тест се састоји од тридесет речи и даје детаљну анализу гласова, како патолошких тако и оних који задовољавају критеријуме правилног изговора. Правилно изговорен глас означава се са + , гласови који се не могу сврстати ни у правилан ни у неправилан изговор означавају се са + - , неправилан изговор гласова означава се са - . Добри гласови, који спадају у колону плус, означавају се оценом 1, 2, 3 зависно од степена њиховог квалитета. Они представљају подручје нормалног изговора гласова. Гласови који се не могу сврстати ни у правилан изговор ни у неправилан изговор добијају оцену 4 и бележе се у колону плус-минус. Овом оценом се означавају они гласови који једва одступају од нормалног изговора због лаког обезвучења, малог артикулацијског померања итд. Неправилно изговорени (дисторзовани) гласови и гласови који не постоје (омитовани гласови) спадају у колону минус. Оцењују се оценама 5, 6, 7. Оценом 5 су означени они гласови који постоје, али су дисторзовани. Оцену 6 добијају гласови чији је изговор изразито неправилан, који би се и ван контекста, изоловано, тешко могли препознати. Оцена 7 се даје у случају када не постоји изговор гласа (глас се омитује).

За пгоцену способности фонемског слуха у истраживању ће бити коришћен *Тест за испитивање разликовања фонема* (Kostić, Vladisavljević & Popović, 1983). Тест се састоји од 40 парова речи уз које постоји исти број слика, тј. 80 речи и 80 слика. Постоје два начина испитивања. Први поступак подразумева да испивач-логопед ставља испред детета две слике које се налазе у пару, именује једну од њих, а затим тражи од детета да покаже именовану слику. Према другом поступку, испитивач-логопед показује и именује пар слика једну за другом, а од детета се тражи да покаже слику која одговара првој речи, а затим слику која одговара другој речи. Негативни одговори указују на фонеме ниске дискриминативности.

У истраживању ће за процену језичких способности први пут на нашем подручју бити коришћена батерија тестова *CELF – 4* (*Clinical Evaluation of Language Fundamentals)* (Semel, Wig & Secord, 2003), која представља четврту ревизију инструмента за процену језичких способности деце и одраслих особа узраста од 5-21 године, при чему ће у даљем току истраживања пажња бити посвећена суптестовима који су намењени за узраст од 5-8 година. Овај тест представља инструмент за препознавање и дијагностику језичких поремећаја, али је у исто време и инструмент за праћење развоја језичких способности код деце и одраслих са дијагностикованим језичким поремећајем. Процена језичких способности за децу узраста од 5-8 година врши се уз примену следећих суптестова:

1. *Разумевање и извршавање инструкција* (Concepts & Following directions)- процењује способност детета да разуме и извршава вербалне налоге, почевши од основних концепата, па до дужих упутстава праћених визуелном подршком.
2. *Структура речи* (Word structure)- процењује морфосинтаксичке способности детета, односно настоји да у оквиру морфосинтаксичких способности идентификује подручја којима је потребно посветити посебну пажњу.
3. *Присећање реченица* (Recalling sentences)- процењује способност слушања и понављања реченица различите дужине и синтаксичке комплексности.
4. *Формулисање реченица* (Formulated sentences)- процењује дететову способност генерисања синтаксички правилних реченица са значењем користећи различите врсте речи уз визуелну подршку.
5. *Класе речи* (Word classes)- процењује лексичко-семантичке способности код деце, откривајући на који начин деца успостављају значењске односе међу речима, као и какав је опсег дечјег вокабулара.

6. *Структура реченице* (Sentence structure)- процењује способност разумевања граматичких правила на нивоу реченица различите дужине и комплексности.

7. *Експресивни речник* (Expressive vocabulary)- процењује структуру експресивног речника код деце.

8. *Разумевање кратких прича* (Understanding spoken paragraphs)- процењује способност разумевања кратких прича које детету чита испитивач-логопед.

9. *Фонолошка свесност* (Phonological awareness)- процењује различите способности у оквиру конструкта фонолошке свесности: спајање слогова, слоговна сегментација, анализа и синтеза слогова, препознавање и продукција риме, елиминација и супституција фонема у речима.

10. *Асоцијације речи* (Word associations)- процењује способност вербалне флуентности (семантичке флуентности) на различитим задацима.

11. *Брзо аутоматско именовање* (Rapid automatic naming)- процењује способност именовања боја и облика у одређеном временском интервалу.

12. *Понављање бројева* (Number repetition)- процењује способност невербалне радне меморије.

13. *Понављање познатих секвенци* (Familiar sequences)- процењује способност вербалне радне меморије.

14. *Прагматски профил* (Pragmatic profile)- процењује прагматске способности детета.

15. *Скала опсервације* (Observational rating scale)- процењује да ли су и у којој мери присутни комуникативни дефицити код детета.

Постигнуће деце на прва четири суптеста као резултат даје *скор опште језичке развијености* (Core Language Score- CLS), на основу којег се утврђује присуство/одсуство језичког поремећаја. Остали суптестови се користе за утврђивање карактеристика језичког поремећаја, при чему се као резултат добија *скор индекса рецептивног језика* (Receptive language index- RLI), *скор индекса експресивног језика* (Expressive language index- ELI), *скор индекса језичког садржаја* (Language content index- LCI) и *скор индекса језичке структуре* (Language structure index- LSI). С обзиром да је CELF – 4 батерија тестова оригинално конструисана на енглеском језику, за потребе истраживања на нашем подручју биће урађена адаптација теста и утврђивање психометријских каратке ристика.

Као критеријум за дијагностиковање развојног језичког поремећаја биће примењен критеријум одступања од најмање *две стандардне девијације* у два или више задатака за процену развијености *рецептивног* и *експресивног говора*, на основу резултата добијених у нашем истраживању.

За процену артикулационих способности деце биће примењене *норме за изговор гласова*, према којима дете од пет и по година треба правилно да изговара све гласове матерњег језика (Vuletić, 1990), док ће за процену способности фонемског слуха бити примењен критеријум одступања од најмање *две стандардне девијације* на основу резултата добијених у нашем истраживању.

У истраживању ће за процену језичких способности деце бити примењени сви тестови CELF – 4 батерије и то: 1. *Разумевање и извршавање инструкција*; 2. *Структура речи*; 3. *Присећање реченица*; 4. *Формулисање реченица*; 5. *Класе речи*; 6. *Структура реченице*; 7. *Експресивни речник*; 8. *Разумевање кратких прича*; 9. *Фонолошка свесност*; 10. *Асоцијације речи*; 11. *Брзо аутоматско именовање*; 12. *Понављање бројева*; 13. *Понављање познатих секвенци*; 14. *Прагматски профил*; 15. *Скала опсервације*.

Процена језичких способности ће бити обављена индивидуалним тестирањем деце у посебним просторијама вртића, уз дозволу родитеља, матичног васпитача, руководиоца установе, као и уз добровољни пристанак детета. Решавање тестова ће бити самостално и временски неограничено. Деци ће бити дато упутство шта се од њих тражи у зависности од теста, као и објашњење испитивача-логопеда да ти тестови немају утицаја на њихов успех у активностима у вртићу.

Предложени инструменти истраживања су у складу са предметом и циљевима истраживања.

Методе статистичке обраде података

Добијени подаци биће обрађени уз примену одговарајућих статистичких метода и техника. У статистичкој обради користиће се методе дескриптивне статистике, као и параметријске и непараметријске методе провере повезаности варијабли. Добијени резултати ће бити приказани табеларно и графички, уз квантитативну и квалитативну анализу добијених резултата.

Предложене методе статистичке обраде података одговарају предмету, циљевима и очекиваним резултатима истраживања.

VI ОДБРАНА ПРОЈЕКТА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Кандидат Невена Јечменица је дана 3. марта 2020. године приступила одбрани пројекта докторске дисертације под називом „*Металингвистичка свесност код деце са развојним језичким поремећајем*“ пред комисијом у саставу:

- др Славица Голубовић, редовни професор, ужа научна област *Поремећаји језика*, Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, предложени ментор
- др Надица Јовановић-Симић, редовни професор, ужа научна област *Поремећаји комуникације*, Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
- др Мирјана Петровић-Лазић, редовни професор, ужа научна област *Поремећаји говора,* Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
- др Миле Вуковић, редовни професор, ужа научна област *Поремећаји језика,* Универзитет у Београду – Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Комисија је констатовала да је кандидат успешно одбранио пројекат докторске дисертације.

VII ЗАКЉУЧАК СА ОБРАЗЛОЖЕНОМ ОЦЕНОМ О ПОДОБНОСТИ ТЕМЕ И КАНДИДАТА

Увидом у приложену документацију, Комисија је констатовала да *кандидат Невена Јечменица испуњава услове за израду докторске дисертације*. Невена Јечменица је положила све испите предвиђене наставним планом докторских студија Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију у Београду и објавила је више научних радова из уже научне области, којој припада предложена тема докторске дисертације.

Анализом предлога пројекта докторске дисертације, Комисија је закључила да предмет истраживања има добро теоријско и емпиријско утемељење, да су истраживачки циљеви и очекивани резултати јасно формулисани и усклађени са предметом истраживања, као и да је емпиријско истраживање адекватно методолошки конципирано.

На основу наведених чињеница и оцене, Комисија предлаже Већу за мастер, специјалистичке и докторске студије *Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитета у Београду* да кандидаткињи Невени Јечменици одобри израду докторске дисертације под називом „*Металингвистичка свесност код деце са развојним језичким поремећајем*“ и да за ментора именује др Славицу Голубовић, редовног професора Универзитета у Београду - Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију.

У Београду, 08.04.2020. КОМИСИЈА

_____

Др Славица Голубовић, редовни професор
Универзитета у Београду – Факултета за
Специјалну едукацију и рехабилитацију, ментор

_____

Др Надица Јовановић - Симић, редовни професор
Универзитета у Београду – Факултета за
Специјалну едукацију и рехабилитацију

_____

Др Мирјана Петровић - Лазић, редовни професор
Универзитета у Београду – Факултета за
Специјалну едукацију и рехабилитацију

_____

Др Миле Вуковић, редовни професор
Универзитета у Београду – Факултета за
Специјалну едукацију и рехабилитацију

_____

Др Весела Миланков, доцент Универзитета у
Новом Саду – Медицинског факултета